

Müəllimin pedaqoji mədəniyyəti və onun peşə keyfiyyətlərinin mühüm şərti kimi

Könül Fikrət qızı Qüdrətli
Bakı Qızlar Universiteti
E-mail: k.gudratli@gmail.com

Rəyçilər: p.ü.e.d., prof. H.H. Əhmədov,
p.ü.f.d., dos. P.M. Həsənova

Açar sözlər: müəllim, səriştəlilik, peşə, mədəniyyət, humanizm

Ключевые слова: педагог, компетенция, профессия, культура, гуманизм

Key works: teacher, competence, professional, culture, humanism

Müəllim! Bu nadir və müqəddəs peşə qədim və çox əhəmiyyətli sahədir. İnsanın həyat fəaliyyətini işıqlandırır. Cəmiyyətin inkişafında böyük rol oynayır. Müəllim həyata şüurlu münasibət göstərir.

Müəllimin ümumi mədəniyyətinin tərkib hissələrindən biri olan pedaqoji peşə mədəniyyəti onun peşəkarlığında və səriştəliliyində mühüm yer tutur. Ümumi mədəniyyət, kulturoloji səriştə, yaradıcı pedaqoji təfəkkür, yeni pedaqoji texnologiyalardan istifadə bacarıqları və s. kimi amillər vardır ki, müəllimin pedaqoji peşə mədəniyyəti bunlardan qaynaqlanır və bir sıra səmərəlilik göstəricilərində ifadə olunur. Müəllimin peşə səriştəliliyinə və peşəkarlığına malik olmasının əsas atributlarında biri onun peşə mədəniyyətinə yiyələnmişdir. Pedaqoji peşə mədəniyyəti müəllimin ümumi mədəniyyətinin tərkib hissəsi olub, onun şəxsi keyfiyyətlərini, nüfuzunu, peşəkarlığını, pedaqoji ustalığını və s. özündə birləşdirən keyfiyyətlərin məcmusundan ibarətdir. Hər bir peşənin daxil olduğu peşə qrupları, əmək obyektinə və əmək predmetinə, onların özünəməxsus spesifik xüsusiyyətlər olduğunda peşə mədəniyyəti bu peşələrin reallaşması şəraitində özünü göstərə bilər. Peşənin qarşısında duran vəzifələr həm də həmin peşənin mədəniyyətini özündə ehtiva etdirir. Başqa sözlə desək, peşə mədəniyyəti özünü müəyyən bir peşənin və ya peşə qrupunun qarşısında duran əsas vəzifələri yüksək səviyyədə yerinə yetirməsi kimi göstərir. Peşə sahibi, ixtisasçı öz üzərinə düşən peşə vəzifələrini peşəkarlıqla, ləyaqətlə və vicdanla yerinə yetirirsə, icra etdiyi işin məsuliyyətini və bu işdə həm də özünü təcəssüm etdirdiyini dərk edərək işinə yanaşırsa, bu, peşə mədəniyyətinin yüksək səviyyədə olduğunun göstəricisidir. Müəllimin pedaqoji peşə mədəniyyəti onun peşəkar keyfiyyətləri sırasında mühüm yer tutur. Onun didaktik, təşkilatçılıq, kommunikativ, konstruktiv, perseptiv, suqgestiv, digər bacarıq və qabiliyyətləri kimi, pedaqoji peşə mədəniyyəti də peşəkarlıq, səriştəlilik və pedaqoji ustalığı sferasında xüsusi rola malikdir.

Müəllimin pedaqoji peşə mədəniyyəti humanizmə əsaslanan, humanist münasibətlərdən qaynaqlanan bir mədəniyyətdir. Müəllimin uşaqlara humanist münasibəti, onların gələcəyinə ümidlə baxması, gələcək cəmiyyətin məhz onların əli ilə qurulacağını dərinləndirən dərk etməsi pedaqoji peşə mədəniyyətini istiqamətləndirən amillər kimi əhəmiyyətlidir, təsirlidir. Bu baxımdan müəllimin pedaqoji peşə mədəniyyəti həm də onun bir vətəndaş kimi Vətən, xalq, millət qarşısında öz borcunu və vəzifəsini ləyaqətlə yerinə yetirməli olduğuna inamlı olması və onu yerinə yetirməsidir. Müəllim peşəkarlığının əsas komponentlərindən biri kimi pedaqoji peşə mədəniyyəti müəllimin yeniliklərə canlatması, onları öyrənməsi, öz işinə və fəaliyyətinə yaradıcılıqla yanaşması ilə sıx bağlı olan bir keyfiyyətdir. Bundan məhrum olan tərbiyəçi və

müəllimin pedaqoji prosesdə uğur qazana bilməsi çətinlikdir. Çünki son illər təhsilimizdə baş verən yeniliklər, sürətli inkişaf tendensiyaları, dünyanın qabaqcıl ölkələrinin yaxşı təcrübəsinin pedaqoji prosesə gətirilməsi müəllimin bu yeniliklərlə ayaqlaşma bilməsini sürətləndirir. Hazırda müəllimdən öz fənnini təkcə yaxşı bilib - öyrətmək deyil, həm də pedaqoji prosesə yaradıcılıqla yanaşmaq, novator olmaq, yenilikçilərlə işləyə bilmək, təhsilalanların təfəkkürünü inkişaf etdirmək, onları bir şəxsiyyət kimi formalaşdırma bilmək və s. tələb olunur. Müəllim uşaqları təkcə biliklərlə silahlandırılmalı deyil, həm onları bacarıqlara yiyələndirməli və inkişaf etdirməlidir.

Kütləvi informasiya vasitələrinin sürətlə artması, sürətli informasiya texnologiyalarının həyat və məişətimizə geniş daxil olması, məktəblilərin maraq dairəsinin qlobal xarakter alması və s. məsələlər bu prosesə müəyyən müsbət çalarlar gətirsə də, onun şagirdlərin təlim marağının digər maraqlar hesabına zəifləməsinə də təsiri yox deyildir. Bu isə müəllimdən öz işinə daha səriştəli yanaşmaq, uşaqların artan tələbat və maraqlarına cavab verə biləcək səviyyədə peşəkar olmaq bacarığı və vərdişləri tələb edir. Müəllim pedaqoji peşəkarlığın texnoloji tərəflərinə yiyələnməklə, öz fəaliyyətinə yeniliklər gətirməklə, yeni pedaqoji texnologiyalardan istifadə etmək bacarığına malik olmaqla bu prosesdə müvəffəqiyyət qazana bilər. Bunlardan çıxış edərək müəllimin pedaqoji peşə mədəniyyətini şərtləndirən amillər sırasında aşağıdakıları xüsusi olaraq qeyd etmək olar:

1. Ümumi mədəniyyətə, kulturoloji səriştəyə malik olmaq.
2. Yaradıcı pedaqoji təfəkkürə yiyələnmək.
3. Yeni pedaqoji texnologiyalara yiyələnmək və onlardan istifadə bacarıqlarına malik olmaq.

Ümumi mədəniyyətin tərkib hissəsi olan müəllimin peşə mədəniyyəti müəllimin hərəkət və davranışının, sözünün, münasibətinin mənəvi normalar daxilində olması deməkdir. Müəllim harada, hansı şəraitdə - sinifdə, məktəbdə, məktəbdən kənar, cəmiyyət içərisində olursa olsun müəllim olduğunu, müəllim kimi yüksək ad daşdığını yaddan çıxarmamalı və mədəni hərəkət etməlidir. Bu həm müəllim peşəsinin, həm də bu adın daşıyıcısı kimi müəllimin özünün nüfuzunu artıran amillər kimi də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Müəllimin ümumi mədəniyyətə malik olması, yəni şəxsi mədəniyyəti pedaqoji prosesdə mühüm rol oynayır. N.Çernişevski yazırdı ki, tərbiyəçi tərbiyə etdiyi uşaqdan nə düzəltmək istəyirsə, özü də elə olmalıdır. Deməli, müəllim öz yetişdirmələrini savadlı, mədəni, yüksək mənəvi keyfiyyətlərə malik şəxslər kimi görmək istəyirsə, ilk növbədə özü bu keyfiyyətlərə malik olmalıdır. Müəllimin şəxsi mədəniyyəti onun özünəməxsus keyfiyyət kimi nüfuzunu yüksəldir, onu hörmətli edir. Ümumi mədəniyyətin tərkib hissəsi olan şəxsi mədəniyyət bəzən cəmiyyətin müəyyənləşdirdiyi ümum mədəni maraqlardan da yüksəyə qalxır və müəllimin nüfuzunu daha da artırır. Müəllimin şəxsi mədəniyyətinin bir sıra komponentləri vardır. Bunların içərisində əxlaq mədəniyyəti və estetik mədəniyyəti xüsusi qeyd etmək olar. Əxlaq mədəniyyəti müəllimin hərəkət və davranışının əxlaqi prinsip və normalara uyğun olması, əxlaqi keyfiyyətlərinin yerindən, zamanından asılı olma-yaraq sabitliyi, ünsiyyət mədəniyyətinin olması, dinləməyi bacarmaq, çətin situasiyalarda özünü ələ ala bilmək, obyektivlik, şagird şəxsiyyətinə hörmətlə yanaşmaq, danışıq və davranışında müəyyən həddi gözləmək, tələb etdiklərinə özünün əməl etməsinə s.-dən ibarətdir. Müəllimin bu keyfiyyətlərə malik olması əxlaqi sərvətlər, dəyərlər kimi onun nüfuzunu artırır. Bunlar həmçinin müəllimin mədəni dünyagörüşünü artırır. Onun xarakterinin formalaşmasına təsir göstərir. Müəllimin estetik mədəniyyəti onun əxlaqi mədəniyyətindən heç də az rol oynamır. Onun estetik sərvətlərə – dəyərlərə yiyələnməsi ziyalılıq səviyyəsinin əsas göstəricilərində birinə çevrilir. Müəllimin təbiətə və cəmiyyətə estetik mü-

nasibəti, bədii mədəniyyətə yiyələnməsi, xalq sənətinə, həmçinin dünya bədii sənətinə, incəsənətinə bələd olması, nəhayət, estetik zövqə, hissə və qabiliyyətə malik olması onun bir müəllim – ziyalı nüfuzunun yüksəlməsinə mühüm təsir göstərir. Mədəni xarici görünüş, təmiz, səliqəli, zövqlü geyimdə bu prosesdə az əhəmiyyət kəsb etmir.

Humanistlik müəllim peşəsinin mahiyyətində, onun daxilində olan bir xüsusiyyətdir. Müəllimin peşə fəaliyyəti uşaqların şəxsiyyət kimi formalaşdırılması ilə xarakterizə olunduğundan şəxsiyyətə şəxsiyyət kimi yanaşmaq tələb olunur. Onları gələcəyin böyük şəxsiyyətlər ikimi görmək, şəxsiyyətlərinə hörmət etmək, tərbiyələrinə humanist mövqedən yanaşmaq müəllimin özünə də böyük hörmət qazandırır. Bu keyfiyyətlərlə müəllimin ixtisas bilikləri üst-üstə düşdükdə müəllim əsl müəllim kimi özü də hörmət qazanmış olur. Yalnız avtokratik mövqedən yanaşmaq, uşaqları qorxutmaq, onları valideynləri ilə və ya imtahanla hədələmək nə müəllimin özünə, nə də pedaqoji prosesə fayda verir. Heç bir fiziki təsir, fiziki cəza işə yol-verilməzdir. “Müəllimin vurduğu yerdə gül bitmir, güllər solur”. Fiziki cəza şagirdin müəllimə inamını azaldır, onunsa qəlbində müəllimə qarşı heç də xoş olmayan hislər yaradır, müəllimin xeyirxahlıq və humanistlik kimi missiyalarına zərbə vurur.

Məqalənin aktuallığı. Müəllim təkcə nəsillərarası varisliyin deyil, həm də mədəniyyətin, dəyərlərin daşıyıcısı kimi mühüm bir missiyanı da yerinə yetirir. Müəllim bu gün fəaliyyət göstərməklə gələcəyi qurur, gələcəyin təməl daşlarını qoyur. O özünün fəaliyyəti ilə keçmişin sınaqlardan keçib gələn elmi, mədəniyyəti yeni nəslə ötürür və gələcəyi nəzərə almaqla onlarda yeni bilik, bacarıq və vərdişlər formalaşdırır. Keçmiş nəsillərdən miras qalan yaxşılıqları gənc nəslə aşılamaqla yanaşı, onların yerinə yetirə bilmədikləri, lakin Vətən, millət, xalq üçün gərəkli olan bir çox problemlərin gələcəkdə həll edilməsi üçün onlarda yeni bilik, bacarıq və vərdişlər yaradır. Həm də təkcə bunları yox, onları mənimsəmək motivləri də formalaşdırır.

Məqalənin elmi yeniliyi. Pedaqoji peşə mədəniyyətinin mahiyyəti, məzmunu və ona yiyələnməsi yolları müəllimlərin peşə səriştəliliyi və peşəkarlığı ilə vəhdətdə götürülür, pedaqoji peşə mədəniyyətinə yiyələnmə müəllim nüfuzunun yüksəlməsinə təsir edir və tələbələrdə peşə mədəniyyətinin formalaşdırılmasının pedaqoji peşəyönümü üçün əlverişli olmasına şərait yaradır.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Müəllimin pedaqoji peşə mədəniyyətinin formalaşması yollarının çoxluğu ona yiyələnməyin hərtərəfli şəkildə olmasına geniş imkan verir. Müəllim peşəsinə, ixtisasına dair hər gün yeni biliklər öyrənməklə, müəyyən bacarıqlara yiyələnməklə onların səmərəli tətbiqini, onlardan faydalanmağı daha geniş arenaya çıxarır. Məqalədən pedaqoqlar, tələbə və magistrantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Həsənov A., Ağayev Ə. Pedaqogika. Bakı, 2007.
2. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. //Azərbaycan məktəbi, 2013, №5.
3. İlyasov M. Müəllimin pedaqoji ustalığı. Bakı: Elm və təhsil, 2013.
4. Makarenko A.S. Seçilmiş pedaqoji əsərləri. II cild. Bakı: Maarif, 1988.
5. Məmmədzadə R. Müəllimin pedaqogika etikası. Bakı, 1992.
6. İlyasov M. Peşəyönlülük əsasları. Bakı: Mütərcim, 2011.

К.Ф. Гудратли**Культура педагогической профессии учителя****Резюме**

Педагогическая профессиональная культура - одна из составляющих общей культуры учителя. Профессиональная культура играет важную роль в профессионализме и компетентности учителя. Есть несколько факторов, влияющих на формирование профессиональной культуры. К ним относятся: общая культура; культурологическая компетентность, творческая педагогическая мысль, умение пользоваться новыми педагогическими технологиями и т. д. Существуют некоторые показатели педагогической профессиональной культуры, которые проистекают из перечисленных выше факторов. Эти факторы составляют основную часть данной статьи, и было описано их содержание.

K.F. Gudratli**Teacher's pedagogical profession culture****Summary**

Pedagogical professional culture is one of the parts of teacher's general culture. Professional culture has an important role in professionalism and competence of teacher. There are some factors in shaping the professional culture. They are following: general culture; culturological competence, creative pedagogical thought, ability to use new pedagogical technologies, etc. There are some indicators of pedagogical professional culture that derive from above mentioned factors. Those factors occupy main part in this article, and content of all of them was described.

Redaksiyaya daxil olub: 12.10.2020